

5. Gjymtyrët e dyta të fjalisë

Gjymtyrët e dyta dhe klasifikimi i tyre

Quhen gjymtyrë të dyta ato që plotësojnë gjymtyrët kryesore ose edhe gjymtyrë të tjera të dyta, p.sh.: Këngët *e zogjve* kishin mbushur *hapësirën e kaltër*. *E zogjve* plotëson kryefjalën, *hapësirën* plotëson kallëzuesin dhe *e kaltër* plotëson gjymtyrën e dytë hapësirën.

Dallimi ndërmjet gjymtyrëve kryesore dhe gjymtyrëve të dyta është kryesisht gramatikor. Gjymtyrët e dyta e bëjnë më të plotë ligjërimin. Ato e pasurojnë me të dhëna përmbajtjen e fjalisë, por mund të mos jenë të domosdoshme, p.sh.: Ishte shumë i bukur ai kopshti *me lule*. Filmi i ri më pëlqen *shumë*.

Ka raste kur gjymtyrët e dyta mbajnë peshën kryesore të fjalisë, psh.: Kjo këngë do të këndohet *përjetësisht*. *Ku* po shkon? *Në shkollë* po shkoj.

Klasifikimi më i përgjithshëm i gjymtyrëve të dyta është ndarja e tyre në tri kategori të mëdha: *kundrinorë, rrethorë dhe përcaktorë*.

1. Kundrinori

Kundrinori është gjymtyrë e dytë e fjalisë me lidhje drejtimi, që vihet në lidhje objektore me gjymtyrën prej së cilës varet. Dallohen dy lloje kundrinorësh:

1. *kundrinori i drejtë* dhe
2. *kundrinori i zhdrejtë* (me parafjalë dhe pa parafjalë)

Kundrinori i drejtë shënon zakonisht objektin tek i cili kalon pamndërrjetshëm veprimi i shprehur nga folja ose objektin i cili është rezultat i këtij veprimi: i përmalluar e i përlotur, përqafoi shokun e dikurshëm të fëmijërisë. Pas dy muajsh, e përfunduan *godinën* e re të shkollës.

Kundrinori i drejtë varet nga gjymtyrë të shprehura me folje kalimtare (veprore) dhe vihet në rasën kallëzore pa parafjalë. U përgjigjet pyetjeve me përemra: *kë?*, *cilin*, *ç’?*, *çfarë?*

Kundrinori i zhdrejtë pa parafjalë varet nga gjymtyrë të shprehura me folje dhe u përgjigjet pyetjeve: *kujt?*, *cilit?*, p.sh.: Atë çast *vajzës* i ngjante vetja si artiste e vërtetë. *Atyre* u pëlqejnë së tepërmi vallet popullore (shoqëruar me trajtë të shkurtër). T’u përgjigjemi *shokëve*. U përrua obelisku kushtuar *dëshmorëve* të arsimit (pas pjesores).

Ka folje që marrin njëkohësisht edhe kundrinor të drejtë edhe të zhdrejtë: *Këtë ngjarje* do t’ua tregonte *të gjithëve*.

Kundrinori i zhdrejtë me parafjalë u përgjigjet pyetjeve me përemra me parafjalë, si: *nga kush?* *me kë?*, *prej kujt?*, *për se?* etj. Ky kundrinor shprehet me emër, me përemër dhe me togfjalësh të shoqëruar me parafjalë a lokucione parafjalore të ndryshme: nga, tek, me, pa, me anën, për, mbi, nën, kundër, ndaj etj. Vjollca fliste ***me të vëllain***. Jetoni *për Shqipërinë* dhe flisni *për të*. Sot folëm *për De Radën*. Të biseduarit *me të* është një kënaqësi e veçantë. *Pa studim* të vazhdueshëm nuk mund të bëhesh pianist i dëgjuar. Hakmarrja do të bjerë e fortë *mbi ta*. Perlati luftoi ***kundër armiqve***. Përkulemi me respekt ***përpara kujtimit*** të dëshmorëve. Merr *nga këto kumbulla*. E zuri *nga krahu* dhe nuk e la që të shkonte. Erdhi koha të çliroheshin *nga njëri tjetri*.

2. Rrethanori

Rrethanori është gjymtyrë e dytë e fjalisë me lidhje drejtimi e bashkimi që vihet në marrëdhënie rrethimore me gjymtyrën prej së cilës varet. Dallohen këta rrethorë: *rrethanori i vendit, i kohës, i shkakut, i qëllimit, i mënyrës, i sasisë, i kushtit dhe i lejimit*. Këtyre u shtohet edhe *gjymtyra e krahasimit*.

Rrethanori i vendit tregon vendin ku kryhet veprimi. P.sh.: Treni kaloi me shpejtësi *para* kabinave të plazhit.

Rrethanori i vendit shprehet:

- me ndajfolje ose lokucion ndajfoljor vendi: Dëbora ishte shkrirë *vende-vende*.
- me emër me ose pa parafjalë: Makina ndaloi *pranë kthesës*.
- me përemër: Shkolla është e re; *pas saj* shtrihet kopshti me pemë frutore.
- me togfjalësh: *Nga çdo anë* dëgjoheshin këngë gazmore.

Rrethanori i kohës tregon karakteristikë kohore të veprimit, të gjendjes apo të tparit. Psh.: Armiku nuk na ka parë *kurrë* të gjunjësuar.

Rrethanori i kohës shprehet:

- me ndajfolje ose lokucion ndajfoljor kohe: Dje ekipi u kthye nga ekspedita. Futbollistët e rinj stërvitesh *hinditë për ditë*.
- me emër me ose pa parafjalë: *Në dimër*, fëmijët e rrugicës luanin me dëborë. U nisën *natën*.
- me togfjalësh: *Një javë më parë* doli nga spitali. Ai shëtit *çdo mëngjes*.
- me forma të pashtjelluara të foljes: Do të nisemi *pa u errur*. Këto i dëgjova nga fshatarët *duke zbritur*.

Rrethanori i shkakut tregon shkakun ose motivimin e veprimit atë gjendjes: S'më zinte gjumi *nga shqetësimi*.

Rrethanori i shkakut shprehet:

- me ndajfolje: *Pse* nuk përgjigjesh.
- me emër me parafjalë ose lokucionet prafjalore: I lotonin sytë *nga kolla* e fortë.
- me togfjalësh: Ai u prek shumë *nga këto fjalë*.
- me përcjelllore: Veglën e hodhi tej, *duke e kujtuar* të prishur.

Rrethanori i qëllimit tregon qëllimin e veprimit: Kemi ardhur këtu *për punë*.

Rrethanori i qëllimit shprehet:

- me ndajfolje: Përse do të shkojë në fushë *natën*?
- me emër keysisht abstrakt të pashquar të prirë nga parafjala për dhe më rrallë nga parafjala në: Këto më duhen *për koleksion*. Djemtë shkuan *për dru*.
- me togfjalësh: Donte ta shfrytëzonte *për qëllimet e tij*.
- me paskajore: Ishin grumbulluar *për të luajtur*.

Rrethanori i kushtit shpreh një hipotezë ose kusht, nga plotësimi i të cilit, varet plotësimi i veprimit. Zakonisht del i veçuar.

Rrethanori i kushtit shprehet:

- me emër të prirë nga lokucionet prafjalore *në rast, në pamundësi: Në rast rreziku, tërhiqeni levën fort. Në pamundësi tërheqjeje, sulmoni përballë.*
- me emër me parafjalën *me* ose *pa*: *Me përgaditje serioze, mund të dilni me sukses. Pa fishek s' mbahet kalaja.*
- me formë të pashtjelluar mohore a përcjellore: Nuk e arrin dot *pa nxituar. Duke njohur mirë lidhëzat, mund të bësh analizë të saktë sintaksore.*
- me ndajfoljet ndryshe, përndryshe në fjalinë e përbërë: Do të dilni faqebardhë, *ndryshe*, I mos u ktheni.

Rrethanori i lejimit tregon një fakt, në kundërshtim me të cilin kryhet veprimi: Punonte sa për dy, *me gjithë moshën e kaluar*. Oborri i shkollës u mbush plot fëmijë, *me gjithë kohën e keqe.*

Rrethanori i mënyrës tregon cilësinë e veprimit, e shfaqjes së tij a të tiparit ose mënyrën e kryerjes së veprimit a të shfaqjes së tiparit. Varet nga gjymtyrë të shprehura me folje, më rrallë dhe me mbiemër foljor: Bashkimi këndonte bukur. Ishte një skicë e punuar *shpejt e shpejt.*

Rrethanori i mënyrës shprehet:

- me ndajfolje a lokucion ndafojor mënyre: Pas këtyre fjalëve, fëmija vrapoi *fluturimthi*. E njihte këtë vend *pëllëmbë për pëllëmbë.*
- me emër në rasën kallëzore me prafjalën *me, pa, në* ose me parafjalën *sipas*: Anila punonte çdo ditë *me serozitet*. Lajmet shkonin e vinin *pa pushim*. Kishte vepruar *në fshehtësi.*
- me togfjalësh të lirë a frazeologjik: Bubullimat e përshkonin qiellin tej e tej *në mënyrë të frikshme.*
- me formë të pashtjelluar mohore ose përcjellore: Vajza recitonte *pa u emocionuar* aspak. Dasmorët e pritën nusen *duke kënduar e duke vallëzuar.*
- nëpërmjet një krahasimi dhe shprehet me emër zakonisht me pjesëzat *si, posi*, me ndajfolje sidomos me prapashtesëm *-isht* dhe me onomatope me funksion ndajfoljeje: Ai përgjigjej *si me pahir*. Kalorësit e Skënderbeut luftuan *burrërisht.*

Rrethanori i sasisë tregon karakteristikë sasiore, masën e veprimit, të gjendjes, të kohës, hapësirës, shkallën e një cilësie a mënyre veprimi. Rrethanori i sasisë shprehet:

- me ndajfolje a lokucion ndajfoljor sasië: Gjithë ditën ai është lodhur *shumë*. Mat *shtatë herë* e prej *një herë.*
- me togfjalësh të formuar nga nga një emër me ose pa parafjalë që tregon njësi matjeje, si: Ka *tridhjetë e ca vjet* që punon mësues. Bleu *dy kilogramë* pjeshkë.
- me togfjalësh të tjerë, sidomos të karakterit frazeologjik: Folën e folën më *shumë se dy orë*.
Fshati ishte *një të shtënë pushke* larg.

Gjymtyra e krahasimit shënon sendin, cilësinë, veprimin ose rrethanën me të cilën krahasohet një send, cilësi, veprim apo rrethanë e shprehur nga gjymtyra që shënon pjesën e parë të krahasimit. Pjesa e pare krahasohet e pjesa e dytë krahason. Puna kur është me cilësi si kjo *juaja*, e nderon njeriun. Më mirë përdor këtë lopatë, *se sa atë* tjetrën. Plaka më njohu dhe më përqafoi *si djalin e saj.*